

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПАВЛЮК ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.98

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА
ОДИНОКИХ ОСІБ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯМ ЇХ МАЙНОМ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Курилін Іван Ростиславович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Чаплинський Костянтин Олександрович,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки

доктор юридичних наук, доцент
Ващук Олеся Петрівна,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики

Захист відбудеться «30» квітня 2021 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «30» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення соціально-економічних та особистих прав і свобод найбільш вразливих верств населення є головним вектором діяльності суспільства на шляху до становлення правової європейської держави. Законодавством України встановлюється необхідний рівень гарантій прав осіб похилого віку в усіх сферах життя. Однак у соціально-політичній обстановці, що склалася в країні, збільшилась кількість вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Така ситуація значною мірою зумовлена соціальними, психологічними, біологічними особливостями потерпілих, що спонукає злочинців у прийнятті рішення вчинити злочин щодо зазначеної категорії осіб.

Однією з найбільш тривожних тенденцій в сучасному суспільстві є позбавлення життя літніх людей, які володіють заощадженнями, іконами, предметами антикваріату, медалями та орденами і, головне, нерухомістю. Дані злочини мають значний суспільний резонанс, оскільки жертвами таких вбивств стають особи похилого віку, тим паче, якщо вони є самотніми. Чим старше самотня людина, тим більша небезпека їй загрожує, особливо, якщо вона проживає в квартирі з великою площею. Як наслідок, стаються випадки «безвісного зникнення» та вбивств даної категорії осіб після оформлення дарчої на житло або договору соціальної ренти.

Згідно з даними статистики за період з 2015 по 2020 роки, кількість умисних убивств коливалася від пікового значення у 3,5 тис. таких злочинів (2015 рік) до найнижчого показника, зафіксованого у 2017 році – 1,2 тис. умисних убивств.

Аналіз правоохоронної практики свідчить, що під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень, слідчі відчують суттєві ускладнення, пов'язані насамперед з дефіцитом інформації про основні способи вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, механізми та схеми окремих кримінальних операцій з притаманними їм ознаками (58,8 %); про процедуру збирання, оброблення і представлення доказової інформації на основі інформаційних технологій (47,8 %); особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (32,4 %); про типові ситуації, що складаються при отриманні первинної інформації, документуванні злочинних дій (27,9 %) та специфіку використання спеціальних знань і можливості судових експертиз (24,3 %). Серед опитаних 54,4 % респондентів вважають за необхідне формування окремої методики розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Така ситуація свідчить про потребу практичних працівників у ґрунтовному дослідженні та розробці ефективного алгоритму дій правоохоронних органів у розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та кримінального процесу, зокрема Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, Т. В. Варфоломєєвої, О. П. Ващук, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, Ю. М. Грошевого, В. А. Журавля, В. С. Зеленецького, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, І. Р. Куриліна, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, В. Т. Нора, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, С. М. Стахівського, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удаलोї, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, М. П. Яблокова та ін.

У різні часи проблеми розслідування окремих видів вбивств викликали інтерес у вітчизняних та зарубіжних учених-криміналістів, зокрема О. В. Александренко, О. О. Андрєєв, О. А. Баригіна, І. В. Борисенко, В. В. Бородулін, О. Ю. Булулуков, А. І. Дворкін, С. Ф. Здоровко, В. М. Ісаєнко, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, Ю. Б. Комаринська, Є. О. Логінов, В. О. Малярова, В. В. Семенов, В. Л. Синчук, А. В. Старушкевич, Г. С. Фоміна та ін.

Окремі питання протидії злочинам відносно осіб похилого віку, у контексті їх кримінально-правової кваліфікації і кримінологічної характеристики та профілактики досліджували О. В. Барсукова, О. М. Гришко, М. П. Джеймс, К. Л. Попов та інші.

Відзначаючи теоретичну та практичну значущість праць згаданих учених, варто зауважити, що вони не містять комплексного вивчення питань розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. Отже, наразі існує потреба в розробленні сучасних криміналістичних рекомендацій розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015); Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2015 року (протокол № 20) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1069, 2015 рік).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо досудового розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- розкрити структуру способу вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном (підготовку до вчинення злочину, вчинення злочину та діяльність щодо приховування слідів вчиненого злочину);

- визначити особливість механізму приховування слідів зазначеного злочину та участь підозрюваних осіб;

- на підставі слідчої та судової практики конкретизувати зміст інших структурних елементів криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, виявити та описати кореляційні зв'язки між ними;

- виокремити слідчі ситуації і версії початкового етапу розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень та запропонувати відповідні алгоритми дій слідчого, що полягають у проведенні слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів;

- розкрити особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном;

- з'ясувати специфіку проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях зазначеної категорії;

- висвітлити особливості допиту учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, підозрюваних);

- виявити можливості експертних досліджень, що проводяться під час розслідування, окреслити завдання, що вирішуються ними та особливості використання криміналістичних обліків.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з виявленням та розслідуванням вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Предмет дослідження – розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є принципи та основні категорії діалектичного пізнання соціальних явищ і процесів розвитку та взаємозв'язку об'єктів реальної дійсності, система загальнонаукових і спеціальних методів, які є засобами наукового пошуку. Зокрема, під час дослідження застосовувались загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) з метою виявлення закономірностей, що характеризують злочинність та розслідування (розділи 1–3), так і спеціальні методи, зокрема: *порівняльного аналізу* – при узагальненні різних підходів учених щодо змісту ключових понять та категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 1.5, 2.1, 2.2); *догматичний і метод аналізу визначень* – з

метою уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); *системно-структурний* – для формування структури криміналістичної характеристики та основ методики розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном (підрозділи 1.1, 1.2, 1.4, 2.1, 2.2); *соціологічні* (методи спостереження, інтерв'ювання та анкетування) – для з'ясування думок слідчих щодо проблем дослідження (по всій дисертації); *статистичні* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, правозастосовної та судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять: матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора з період 2015-2019 років; узагальнені результати вивчення 120 кримінальних проваджень про вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном (ст. 115 КК України), що перебували у провадженні протягом 2017-2019 рр.; узагальнені дані опитувань (136 респондента з міста Києва, Вінницької, Житомирської, Тернопільської, Херсонської, Черкаської областей); використано огляди судово-слідчої практики, практичний матеріал підрозділів Національної поліції України, а також особистий досвід адвокатської діяльності дисертанта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним, науковим, монографічним дослідженням, за результатами якого сформовано теоретичні положення та методичні рекомендації з розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, зокрема:

вперше:

- здійснено розподіл способів учинення та приховування досліджуваних кримінальних правопорушень залежно від предмету злочину; можливості безперешкодного доступу до майна; соціальних, психологічних та біологічних особливостей потерпілого;

- розроблено типологію правопорушників, які вчиняють вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб з метою заволодіння їх майном, для чого виокремлено вікові, професійні, психологічні й інші криміналістично значущі ознаки;

- виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, в залежності від якості та кількості криміналістично-значущої інформації (наявності свідків злочину, інформації про особу потерпілого та підозрюваного, предмет злочину, наявності/відсутності трупу);

удосконалено:

- теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики вбивств, в основі якої є особа потерпілого (особи похилого віку та одинокі особи);

- підходи щодо висунення та перевірки слідчих версій;

- науково-практичні рекомендації щодо організації і тактики допиту підозрюваних, свідків та потерпілих з метою доказування події злочину та ступеня винуватості причетних до нього осіб;

- особливості призначення судових експертиз та використання можливостей інформаційно-довідкового забезпечення під час розслідування досліджуваних злочинів;

дістало подальший розвиток:

- зміст структурних елементів криміналістичної характеристики вбивств, що допомагає визначити способи та методи проведення досудового розслідування зазначених та інших, пов'язаних з ними кримінальних правопорушень: зокрема способу вчинення та приховання злочинів, «слідової картини» і обстановки вчинення злочинів, особи злочинця, особи потерпілого;

- організаційно-тактичні засади взаємодії слідчого з оперативними підрозділами із врахуванням форми взаємодії та етапу розслідування;

- криміналістичні рекомендації щодо тактичних особливостей огляду місця події під час розслідування досліджуваних злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дослідження ґрунтується на результатах поглибленого вивчення правоохоронної практики, а його матеріали впроваджено як рекомендації у:

- *практичну діяльність* органів досудового розслідування під час розкриття та розслідування вбивствам осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном (акти Головного управління Національної поліції у Київській області від 10.02.2018; Головного слідчого управління Національної поліції України від 12.02.2018; Головного управління Національної поліції у Житомирській області від 11.02.2021);

- *освітній процес* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Слідчий огляд» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 28.01.2021р.);

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення науково обґрунтованих положень і рекомендацій з питань тактики допиту малолітніх та неповнолітніх осіб (акт Національної академії внутрішніх справ від 01.02.2021).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження оприлюднено на засіданнях кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ та на п'ятьох науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, зокрема: «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.); «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпро, 5-6 травня 2017 р.); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 4-5 серпня 2017 р.); «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (Київ, 24 листопада 2017 р.);

«Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів» (Київ, 25 лютого 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких сім статей – у журналах, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні (Словацька Республіка), а також у п'яти тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменувань на 23 сторінках) і п'ятих додатків на 30 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінки, з яких основного тексту – 172 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, у яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном» складається із п'яти підрозділів, у яких розглянуто теоретичні основи та найбільш значимі елементи криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів.

У *підрозділі 1.1. «Способи вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном»* на основі комплексного опрацювання наукових джерел та правоохоронної практики доведено, що саме з'ясування способу вчинення злочину відіграє визначну роль при формуванні первинної інформації про вчинене правопорушення та допомагає встановити вид зброї або знаряддя, що використовувалися для злочину, визначити коло осіб, серед яких слід шукати підозрюваного.

Зроблено висновок, що в практичному розумінні спосіб вчинення зазначених вбивств включає: підготовку до вбивства; спосіб проникнення вбивці в житло, оскільки вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб у переважній більшості вчиняються на території домоволодіння останніх; спосіб позбавлення життя досліджуваної категорії потерпілих; дії щодо приховання слідів кримінального правопорушення.

Виявлено, що при підготовці до вчинення вбивств злочинці здійснюють наступні дії: підготовка зброї, знарядь та інших засобів злочину – 59,6, %; завчасний вибір та вивчення майбутньої жертви (особи похилого віку або одинокої особи), знайомство з потерпілим і входження у довіру до нього і відповідно вибір найбільш зручного місця вчинення злочину – 34,5 %; вибір

часу, потрібного для вчинення вбивства – 31,4 %; підготовка засобів маскуванню зовнішності – 23,9 %; розробка плану вчинення кримінального правопорушення, підбір співучасників і розподіл ролей між ними – 18,7 %.

Визначено, що серед способів вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, злочинці найчастіше вдаються до: нанесення потерпілому пошкоджень тупими, твердими предметами; нанесення потерпілому пошкоджень колючо-ріжучими, рублячими предметами; шляхом нанесення пошкоджень руками і ногами; задушення петлею або шляхом закриття м'яким предметом дихаючих органів (рота і носа); утоплення; введення в організм смертельних ін'єкцій.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що у більшості випадків (66,2 %) вбивство вчинено з використанням підручних тупих предметів (пляшок з-під алкогольних напоїв, скалок, палок, бит, каміння, сковорідок, молотків, металевої труби, автомобільного кардану, гантелі, табуретки, навісного замка, банки з медом тощо). Значно меншу кількість травм (23,8 % від загальної кількості) були нанесені предметами, якими спричиняли колоті чи колото-різані ушкодження: ножиці, ножи, вили, коси, серпи, сокири. У 10,0 % випадках злочинцями використовувались мотузка, скотч, провід від праски у разі задушення.

У підрозділі 1.2. «Способи приховування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном» на основі вивчення кримінальних проваджень і результатів соціологічних опитувань запропоновано їх класифікацію на дії з приховування, виконувані під час вчинення злочину, і дії після його вчинення.

Характерними способами приховування в момент вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, є негайне заволодіння майном і зникнення з місця вчинення злочину – 47,1 %; приховування знарядь і засобів вчинення злочину (найчастіше цей спосіб полягає у знищенні, перенесенні, спалюванні, скиданні у річку, переховуванні та зберіганні, затиранні або змиванні слідів крові; підпал одягу з метою знищення мікрочастинок тощо) – 35,3 %; приховування трупа (29,4 %); інсценування (27,5 %); маскуванню зовнішності і використання чужого одягу (23,5 %).

Доведено, що найбільш поширеними діями з приховування, виконуваними після вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, є: підготовка неправдивого алібі – 53,7 %; швидка реалізація викраденого майна (мобільних телефонів, медалей та нагород, золотих виробів, транспортних засобів, рушниць тощо) – 41,4 %; від'їзд із місцевості, де вчинено злочин (в інше село, місто, область, у тому числі й за кордон) або постійна зміна місць проживання – 38,2 %; повідомлення неправдивих відомостей, заяв – 36,0 %; відмова давати показання на досудовому розслідуванні – 23,5 %; погроза, залякування, підкуп та інші форми впливу на свідків – 19,9 %.

У підрозділі 1.3. «Слідова картина та обстановка вчинення зазначених вбивств» досліджується зміст слідової картини та обстановки вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

«Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики представлена широким колом об'єктів, що утворюють п'ять груп: труп потерпілого або його частини, що зберігають у собі інформацію про спосіб, знаряддя, час вчинення злочину, можливі ознаки злочинця тощо; особа злочинця; предмети, які викрадаються вбивцями; предмети, за допомогою яких було вчинено злочин; документальні сліди (копії свідоцтва про право власності, технічний паспорт на об'єкт нерухомого майна; документ, що посвідчує речове право на квартиру/будинок, витяги з Державного реєстру прав, іменні посвідчення до нагород/медалей) інші предмети матеріального світу.

У структурі криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, визначено роль обстановки вчинення злочинів. Надано характеристику таким елементам обстановки вчинення вбивства як місце та час. Місцями вчинення вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, є: місце проживання потерпілих (квартира, будинок тощо) – 89,0 %; відкрита місцевість (лісопосадки, дорога й поля) – 52,2 %; підвали й горища будівель – 31,6 %; нежилі приміщення – 24,3 %. Як показує аналіз кримінальних проваджень більшість кримінальних правопорушень даної категорії вчиняються за місцем проживання потерпілого переважно у сільській місцевості в робочі дні у вечірній час. Обстановка вчинення таких вбивств характеризується найчастіше відсутністю ймовірних свідків.

У підрозділі 1.4. «Характеристика особи злочинця та потерпілого при розслідуванні вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном» на основі характеристики особи злочинця, узагальнення результатів анкетування зазначено, що цей вид злочину вчиняють переважно особи чоловічої статі (94,5 %); найбільшу кримінальну активність становить вікова група від 25 до 40 років (53,8 %), тобто працездатна, зріла частина населення; переважна більшість правопорушників (59,7 %) не мали вищої освіти; ведуть асоціальний образ життя (зловживає алкогольними або наркотичними засобами), як правило раніше судимі за вчинення тяжких злочинів (в тому числі за вчинення вбивства осіб похилого віку з корисливих мотивів), не працюючі. З огляду на психологічні якості та особливості, особа вбивці характеризується такими рисами як: холоднокровність – 63,2 %; жорстокість і витонченість у способах вчинення злочину 47,0 %; спокійність, байдужість – 41,9 %; лицемірство при створенні обстановки гіркоти втрати – 35,3 %; яскраво виражений цинізм як імітація поведінки особи, яка не має відношення до злочинної події – 27,9 %; добре продуманий механізм вчинення й інсценування злочину – 15,4 %.

Наголошено, що при характеристиці особи потерпілої (загиблої) у вбивствах осіб похилого віку слід звернути увагу на віктимність поведінки. В даному випадку мова йде про так звану вікову віктимність, про великий ступінь

ймовірності стати жертвою злочину в силу свого безпорадного стану та неспроможністю чинити опір вбивці.

Найчастіше жертвами таких вбивств становляться особи похилого віку чоловічої та жіночої статі у віці від 60 до 74 років (54,6 %). Лише 6,7 % осіб відносились до вікової групи більше 90 років; 38,7 % до групи 75 – 90 річних. Нерідко позбавляють життя з корисливих мотивів одиноких осіб, переважно жінок у віці 40 – 55 років (89,0 %).

У підрозділі 1.5. *«Кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики зазначеного злочину»* виявлені характерні і стійкі взаємозв'язки чотирьох і більше елементів криміналістичної характеристики, в основі якої лежить особа потерпілого (особи похилого віку та одинокі особи), які мають найбільшу тактичну, пошукову та оперативну значимість.

Кореляційні залежності елементів криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень проявляються між наступними структурними елементами: особа потерпілого, обстановка вчинення вбивств, предмет злочинного посягання, способи вчинення, знаряддя і засоби вчинення вбивств, механізм слідоутворення, особа злочинця.

Розділ 2 «Пізнавальна діяльність слідчого на початковому етапі розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном» складається з трьох підрозділів і присвячено висвітленню організаційно-тактичних засад початкового етапу розслідування зазначеної категорії злочинів.

У підрозділі 2.1. *«Початкові слідчі ситуації розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном»* визначено слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування досліджуваних вбивств.

Вивчення кримінальних проваджень уможливило поділити слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, на сприятливі та несприятливі. Проведення процесуальних дій, повинне бути спрямовано: встановлення факту насильницької смерті; факту безвісті зникнення особи; предмету злочину; встановлення обставини вчинення вбивства; встановлення зв'язку між особою злочинця (вбивці) і потерпілим; встановлення особи злочинця та його затримання.

У підрозділі 2.2. *«Початкові слідчі версії, що визначають напрям розслідування зазначених злочинів»*, ґрунтуючись на класифікації слідчих ситуацій, виділено найбільш вірогідні слідчі версії.

Розглянуто рекомендації щодо висунення та перевірки початкових слідчих версій під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, обумовлених слідчими ситуаціями. Висвітлено загальні версії про правову сутність події, групи слідчих версій за суб'єктом вчинення вбивства; що характеризують знаряддя і засоби вчинення вбивства та слідову картину; щодо місцезнаходження викраденого майна тощо.

Класифіковано типові слідчі версії з врахуванням даних про особу, яка вчинила вбивство: особою, з якою потерпілий мав дружні або службові відносини; рідними та близькими потерпілого особами; знайомим потерпілого, який проживає в одному населеному пункті, на одній вулиці, в одному будинку тощо; «гастролерами»; вбивство вчинено раніше судимими особами за злочини проти життя та здоров'я (в тому числі осіб похилого віку та одиноких осіб) та злочини проти власності; особами, які зловживають наркотичними засобами та алкогольними напоями; працівниками (або їх родичами) державних підприємств, установ, організацій; особами обізнаними про наявність грошових коштів та інших матеріальних цінностей у потерпілого; особами, які ведуть специфічний спосіб життя – ніде не навчаються, не мають постійного місця роботи, і натомість живуть, як кажуть «на широку ногу»; особами, які винаймали житло (кімнату) у потерпілих; недобросовісними ріелторами так званими «чорними ріелторами»; особами, страждаючими на ігromанію тощо.

У підрозділі 2.3. *«Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами»* розглянуто питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Встановлено, найбільш доцільні форми взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами в процесі розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном: доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам – 64,7 %; консультації – 47,0 %; погоджене планування спільних слідчих (розшукових) дій – 41,2 %; спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи – 35,3 %; обмін взаємодіючих суб'єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені злочини і злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності (зокрема, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо) – 35,3 %; надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій – 23,5 %; координація проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій – 29,4 %; спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту, що має в своєму розпорядженні оперативні підрозділи тощо – 17,6 %; спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів – 11,8 %.

Розділ 3 «Проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном» складається з чотирьох підрозділів, у яких розглянуто питання особливостей організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також використання криміналістичних обліків і спеціальних знань у формі проведення судових експертиз під час розслідування злочинів зазначеної категорії.

У підрозділі 3.1. «Огляд місця події» розглянуто структуру огляду і питання організації тактики його проведення в розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Виокремлено найбільш розповсюджені місця, що підлягають слідчому огляду: домоволодіння потерпілого (будинок, квартира, гараж, город, подвір'я тощо); відкрита місцевість (лісосмуга, лісопосадка, каналізаційні колектори тощо).

Сформульовано рекомендації щодо тактики огляду місця події під час розслідування злочинів досліджуваної категорії, в залежності від первинної інформації про подію: зникнення особи, вбивство, природна смерть, самогубство, нещасний випадок.

Сформульовано рекомендації щодо тактики огляду місця події при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії, зокрема: 1) невідкладність його проведення, всебічність та повнота; 2) з міркувань повноти огляду місця події необхідно проводити за участю спеціалістів; 3) окрему увагу під час огляду місця події слід приділяти пошуку та закріпленню негативних обставин; 4) детальна фіксація отриманої інформації шляхом протоколювання, фотозйомки та відеозапису; 5) огляду підлягає не лише безпосереднє місце виявлення трупа, але і прилегла до нього територія.

У підрозділі 3.2. «Допит» визначено особливості отримання показань від потерпілих, свідків, підозрюваних (обвинувачених) під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. Допиту підлягає дві категорії підозрюваних: 1) особи, що вчинили вбивство з раптово виниклим умислом на заволодіння грошима, золотими виробами, орденами, медалями та іншими цінними речами; 2) особи, що вчинили вбивство похилих та одиноких осіб з метою заволодіння нерухомим майном.

Наголошено, що в першому випадку слідчий не відчуває особливих труднощів під час допиту таких осіб, оскільки останні зазвичай зловживають алкогольними напоями та наркотичними засобами, ведуть асоціальний образ життя та не протидіють слідчому. Найбільшою складністю характеризується допит другої категорії осіб, серед яких юристи (20 %), ріелтори (66 %), працівники житлових організацій (12 %), працівники правоохоронних органів та ін. Вказані підозрювані вчинили злочин обдумано, завчасно сплановано і тому до слідчої дії у цьому разі необхідно ретельно готуватись і планувати. Зазвичай такий допит здійснюється у конфліктних ситуаціях.

Запропоновано специфічний перелік питань, що ставляться до зазначеної категорії підозрюваних під час допиту, та система тактичних прийомів допиту осіб, які вчинили вбивство похилих та одиноких осіб з метою заволодіння нерухомим майном.

У підрозділі 3.3. «Особливості призначення судових експертиз» на підставі вивчення думок практиків та ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень розкрито можливості судових експертиз при розслідуванні вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном.

Специфіка даного кримінального правопорушення визначає види судових експертиз, які призначаються у провадженнях, зокрема: судово-медична – 97,8 %; трасологічна – 94,1 %; дактилоскопічна – 87,5 %; судово-біологічна – 48,5 %; судово-психіатрична – 39,7 %; експертиза холодної зброї – 36,0 %; портретна – 27,9 %; судово-психологічна – 12,5 %; балістична – 10,3 %; інші – 16,2 %. Визначено особливості призначення судово-медичної-експертизи, комплексної судово-медичної та судово-хімічної експертизи, експертизи біологічних об'єктів, пожежно-технічної, портретно-криміналістичної, почеркознавчої, авторознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів.

Обґрунтовано необхідність використання криміналістичних обліків під час проведення судових експертиз, зокрема: дактилоскопічного – 76,5 %; трасологічного – 61,0 %; обліку осіб за ознаками зовнішності – 37,5 %; обліку генетичних ознак людини – 29,4 %; обліку ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів) – 27,2 %; обліку записів голосів та мовлення осіб – 20,6 %; балістичного обліку – 19,1 %; обліку холодної зброї – 13,8 %; вибухотехнічного обліку – 11,8 %; обліку матеріалів, речовин та виробів – 8,8 %; пожежно-технічного – 7,4 %.

ВИСНОВКИ

У *висновках* на основі дослідження комплексу питань, що виникають у діяльності органів досудового розслідування, сформульовано наукові положення та отримано результати, що в сукупності розв'язують важливе наукове завдання методико-криміналістичного забезпечення розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. Найсуттєвішими з них є наступні:

1. Аналіз кримінальних проваджень дозволив розділити зазначену категорію злочинів за способом підготовки на дві групи: вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, що вчиняються без попередньої підготовки (57,8 %); вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, що вчиняються із попередньою підготовкою (43,2 %). В ході проведених досліджень встановлено, що досить часто вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, вчиняються без попередньої підготовки. В даному випадку можна відзначити, що вбивця вчиняє імпульсивний злочин під впливом раптово виниклого наміру, прагнучи до досягнення бажаної мети. Ця ситуація виникає в тих випадках, коли у суб'єкта несподівано з'являється можливість легкого заволодіння майном потерпілого, зазвичай віктимної поведінки, або виникає термінова потреба в грошах на придбання наркотиків, спиртного і т.п.

Значне місце в підготовці до вчинення вбивства займають дії, пов'язані з пошуком майбутньої жертви (осіб похилого віку та одиноких осіб) і знайомство з нею. З цією метою правопорушники під будь-яким приводом відвідують

будинки, виявляють потерпілих віктимної поведінки, встановлюють з ними знайомство і потім здійснюють щодо цих осіб злочин. Обираючи спосіб вбивства, злочинець враховує особистісні особливості майбутньої жертви, спосіб життя тощо. Як свідчить практика, злочинці володіють інформацією про те, хто, де і з ким проживають потерпілі, у кого з людей похилого віку є проблеми зі здоров'ям, і де вони зберігають свої заощадження.

2. Доведено, що переважна більшість вчинення вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, супроводжується приховуванням вчиненого. Спосіб приховання слідів вбивства може вказує на зв'язок злочинця і жертви, оскільки часто злочинцями є родичі або знайомі осіб похилого віку. Дії та прийоми щодо приховання вбивства є перш за все формою протидії розслідуванню, які не тільки містять інформацію про спосіб, механізм здійснення злочину та особистість злочинця, але і залишаються супутником усіх етапів кримінального провадження. Характерними способами приховання вчиненого вбивства зазначеної категорії осіб є негайне заволодіння майном і зникнення з місця вчинення злочину – 47,1 %; приховування знарядь і засобів вчинення злочину (найчастіше цей спосіб полягає у знищенні, перенесенні, спалюванні, скиданні у річку, переховуванні та зберіганні, затирання або змивання слідів крові; підпал одягу з метою знищення мікрочастинок тощо) – 35,3 %; приховування трупа – 29,4 %; інсценування самогубства або нещасного випадку – 27,5 %; дії по маскуванню зовнішності і використання чужого одягу – 23,5 %.

3. Визначено інші елементи криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, а саме розкрито: діапазон об'єктів криміналістичного дослідження, на яких залишаються сліди вбивств (труп потерпілого або його частини, що зберігають у собі інформацію про спосіб, знаряддя, час вчинення злочину, можливі ознаки злочинця тощо; особа злочинця; предмети, які викрадаються вбивцями; предмети, за допомогою яких було вчинено злочин; інші предмети матеріального світу); роль обстановки, місця та часу вчинення злочинів та їх зв'язки з іншими елементами цієї характеристики; психологічні складові потерпілих осіб похилого віку, що приваблюють злочинці (самотність, немічність, хворобливість, довірливість, добродушність тощо); соціальні, соціально-демографічні та соціально-психологічні властивості особи злочинця. Виявлені характерні і стійкі зв'язки між структурними елементами аналізованої групи злочинів, які дозволили зробити висновок про те, що найбільшу тактичну, пошукову та оперативну значимість має взаємозв'язок чотирьох і більше елементів криміналістичної характеристики, в основі якої лежить особа потерпілого (особи похилого віку та одинокі особи). Водночас кореляційні зв'язки носять вірогідний характер та виступають орієнтиром під час розслідування кримінальних правопорушень.

4. На підставі думок науковців і вивчення практики розслідування кримінальних проваджень щодо вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, беручи за основу якісну, стосовно

можливості досягнення цілей розслідування, характеристику, визначені слідчі ситуації як сприятливі та несприятливі, розкриття суті яких, дає можливість більш повно дослідити обставини події.

Підкреслено значення слідчих версій як засобів пізнавальної діяльності слідчого на початковому етапі розслідування. На версію про вчинення вбивства з метою заволодіння майном потерпілого вказує інформація про наявність заощаджень, предметів антикваріату, орденів, нагород та інших цінних речей у потерпілого; обстановка вчинення вбивства (безлад в оселі, перевернуті меблі, викинуті на підлогу речі із шафи та ящиків, знятий та порізаний матрац з ліжка тощо), яка підтверджує той факт, що в домоволодінні шукали гроші та цінні речі; відомості про продуманість проникнення у житло; наявність інформації щодо відчуження нерухомого майна потерпілих на користь сторонніх осіб.

Запропоновано типові слідчі версії за суб'єктом вчинення вбивства особи похилого віку та самотньої особи, пов'язаного із заволодінням їх майном, враховуючи характер взаємовідносин підозрюваного та потерпілого, тривалість їх знайомства, родинні зв'язки, об'єктом злочинну (життя особи або матеріальні цінності); характер спільних інтересів.

5. Звернено увагу на важливість використання різних видів та форм взаємодії під час розслідування злочинів. Найбільш доцільні форми взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами в процесі розслідування вбивств осіб похилого віку та самотніх осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном: доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам – 64,7 %; консультації – 47,0 %; погоджене планування спільних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів – 41,2 %; спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи – 35,3 %; обмін взаємодіючих суб'єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені злочини і злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності (зокрема, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо) – 35,3 %; надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій – 23,5 %; координація проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій – 29,4 %; спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту, що має в своєму розпорядженні оперативні підрозділи тощо – 17,6 %; спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів – 11,8 %.

6. Наголошено, що основним засобом збирання доказів даного виду злочинів на початковому етапі розслідування є огляд місця події. Проаналізовано особливості проведення даної слідчої (розшукової) дії та надано рекомендації стосовно алгоритму її проведення. Запропоновано перелік об'єктів, які необхідно зафіксувати під час огляду місця події: труп (поза трупа, характерні пошкодження, сліди) та одяг трупа; знаряддя вбивства, а також знаряддя і засоби, що використовувались злочинцями для проникнення в житлове приміщення (свердло, викрутка, лом тощо); ділянка місцевості, де

виявлено труп (ложе трупа, сліди, що там виявлені); місце проникнення злочинця на територію домоволодіння потерпілого (вікно, двері) та шляхи відходу виконавців нападу з місця злочину; об'єкти, на яких відбилися сліди зберігання викраденого майна (ящики та полиці столів і шаф, сейфи, коробки, шкатулки від нагород, одяг із слідами медалей, орденів, квитанції про отримання пенсій та ін); предмети і речі, залишені злочинцем (недопалки цигарок, обгортки від цукерок, елементи одягу, записки з адресом потерпілого, предмети маскуванню тощо); прилягаючі ділянки місцевості, де можуть бути також виявлено сліди злочинців в тому числі сліди використання транспортних засобів (під'їзд, подвір'я, сходи, коридор).

7. Найчастіше як свідків допитують осіб, які першими виявили труп; які мають певне відношення до жертви злочину (рідні та близькі, колеги по роботі, сусіди); нотаріуси про обставини посвідчення угоди щодо відчуження житла особи похилого віку або одинокі особи та державної реєстрації правочину; працівники БТІ про обставини реєстрації права власності на житло; працівники ЖЕУ про обставини видачі різноманітних документів.

Наголошено, що під час досудового розслідування допиту підлягає дві групи підозрюваних: особи, що вчинили вбивство з раптово виниклим умислом на заволодіння грошима, золотими виробами, орденами, медалями та іншими цінними речами; особи, що вчинила вбивство похилих та одиноких осіб метою заволодіння нерухомим майном. Особливою складністю характеризується допит другої категорії осіб, серед яких зустрічаються юристи, ріелтори, працівники житлових організацій, працівники правоохоронних органів та ін. Запропоновано комплекс тактичних прийомів та специфічний перелік питань, що ставляться до зазначеної категорії підозрюваних під час допиту.

8. До найбільш поширених видів експертиз при розслідуванні даного виду злочинів належать: судово-медична – 97,8 %; трасологічна – 94,1 %; дактилоскопічна – 87,5 %; судово-біологічна – 48,5 %; судово-психіатрична – 39,7 %; експертиза холодної зброї – 36,0 %; портретна – 27,9 %; судово-психологічна – 12,5 %; балістична – 10,3 %; інші – 16,2 %. Розкрито особливості призначення судово-медичної-експертизи, комплексної судово-медичної та судово-хімічної експертизи, експертизи біологічних об'єктів, пожежно-технічної, портретно-криміналістичної, почеркознавчої, авторознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів.

Під час розслідування досліджуваних злочинів можливе використання: дактилоскопічного – 76,5 %; трасологічного – 61,0 %; обліку осіб за ознаками зовнішності – 37,5 %; обліку генетичних ознак людини – 29,4 %; обліку ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів) – 27,2 %; обліку записів голосів та мовлення осіб – 20,6 %; балістичного обліку – 19,1 %; обліку холодної зброї – 13,8 %; вибухотехнічного обліку – 11,8 %; обліку матеріалів, речовин та виробів – 8,8 %; пожежно-технічного – 7,4 %.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Павлюк О. С. Слідова картина та типова обстановка вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Підприємництво, господарство і право : щомісяч. наук.-практ. госп.-правов. журн.* 2017. № 2. С. 299–303.
2. Павлюк О. С. Особа злочинця й потерпілого в структурі криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 1. С. 180–183.
3. Павлюк О. С. Криміналістична характеристика способів приховування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Право і суспільство.* 2017. № 2. С. 222–227.
4. Павлюк О. С. Початкові слідчі ситуації розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2017. Вип. № 45. С. 119-122.
5. Павлюк О. С. Типові слідчі версії початкового етапу розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2017. № 3. С. 143–148;
6. Павлюк О. С. Тактичні особливості отримання показань у кримінальних провадженнях про вбивства осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Підприємництво, господарство і право : щомісяч. наук.-практ. госп.-правов. журн.* 2018. № 6. С. 328–332.
7. Павлюк О. С. Пізнавальна діяльність слідчого на початковому етапі розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Підприємництво, господарство і право : щомісяч. наук.-практ. госп.-правов. журн.* 2019. № 6. С. 212–215.
8. Павлюк О. С. Павлюк О.С. Тактичні особливості допиту підозрюваного, який вчинив вбивство особи похилого віку з метою заволодіння нерухомим майном. *Юридична наука.* 2020. №1. С. 178-183.
9. Павлюк О. С. Способи вчинення вбивств осіб похилого віку, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. тез та доповідей підсумкової наук.-теорет. конф. (Київ, 22 квіт. 2016 р.).* К., 2016. С. 121–123.
10. Павлюк О. С. Кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 5-6 травня 2017 р.).* Дніпро, 2017. Ч.ІІ. С. 93–96.
11. Павлюк О. С. Форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. *Національні та міжнародні стандарти сучасного*

державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 4-5 серпня 2017 р.). Х., 2017. С. 69–73.

12. Павлюк О. С. Тактичні особливості допиту потерпілих осіб похилого віку. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). К., 2017. Ч. 2. С. 200-203.

13. Павлюк О.С. Алгоритм отримання криміналістично значимої інформації за допомогою спеціальних знань, під час розслідування вбивств осіб похилого віку. *Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лют. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 200 – 201

АНОТАЦІЯ

Павлюк О. С. Розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних засад та практичних питань розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. У роботі описано основні структурні елементи способу вбивства та найбільш типові способи їх вчинення. Запропоновано криміналістичну класифікацію дій та прийомів щодо приховання вбивств. Розкрито діапазон об'єктів криміналістичного дослідження, на яких залишаються сліди вбивств, зміст обстановки, місця та часу вчинення злочинів. Виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном, а також запропоновано їх криміналістичну класифікацію на сприятливі та несприятливі. Автором розглянуто рекомендації щодо висунення та перевірки версій, обумовлених слідчими ситуаціями. Розглянуто правові й організаційні засади взаємодії слідчого та оперативних підрозділів. Розкрито особливості призначення судово-медичної експертизи, експертизи біологічних об'єктів, пожежно-технічної, портретно-криміналістичної, почеркознавчої, авторознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів.

Ключові слова: вбивства, особи похилого віку, одинокі особи, криміналістична характеристика, слідчі ситуації, слідчі версії, слідчі (розшукові) дії, судова експертиза.

АННОТАЦИЯ

Павлюк О. С. Расследование убийств лиц преклонного возраста и одиноких лиц, связанных с завладением их имуществом. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Диссертация является первым в Украине исследованием теоретических основ и практических вопросов расследования убийств лиц пожилого возраста и одиноких лиц, связанных с завладением их имуществом. В работе обобщены результаты исследования убийств престарелых и одиноких лиц, связанных с завладением их имуществом. Изучено их сущность и характерные особенности. Главной целью работы является разработка тактических и организационных основ расследования рассматриваемых уголовных правонарушений, что обусловило рассмотрение проблем криминалистической характеристики, построения и решения типичных следственных ситуаций и следственных версий, возникающих на начальном этапе расследования; особенностей проведения отдельных следственных (розыскных) действий таких как: осмотр места происшествия, допрос потерпевших, свидетелей, подозреваемых, использование возможностей судебных экспертиз и криминалистических учетов и тому подобное.

Основными структурными элементами способа совершения убийств лиц преклонного возраста и одиноких лиц являются действия по подготовке, совершению и сокрытию указанных преступлений. На основе изучения практики расследования данных преступлений установлено наиболее типичные способы их совершения. Предложена криминалистическая классификация действий и приемов по сокрытию убийств. Раскрыто диапазон объектов криминалистического исследования, на которых остаются следы убийств, содержание обстановки, место и время совершения преступлений. Охарактеризованы психологические особенности лиц пожилого возраста, которые привлекают преступников; социальные, социально-демографические и социально-психологические свойства личности преступника. Выявлены характерные и устойчивые связи между структурными элементами рассматриваемой группы преступлений.

Выделены типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования убийств лиц пожилого возраста и одиноких лиц, связанных с завладением их имуществом, а также предложено их криминалистическую классификацию на благоприятные и неблагоприятные, раскрытие сути которых, дает возможность более полно исследовать обстоятельства произошедшего. Автором рассмотрены рекомендации по выдвижению и проверки версий при расследовании исследуемых убийств, обусловленных следственными ситуациями. Рассмотрены правовые и организационные основы взаимодействия следователя и оперативных подразделений.

Определены наиболее типичные места происшествия, подлежащие следственному осмотру: домовладения потерпевшего (дом, квартира, гараж, огород, двор и т.д.); открытая местность (лесополоса, лесопосадка, канализационные коллекторы и т.п.). Определены особенности проведения осмотра места происшествия при расследовании таких преступлений. Специфическими организационными и тактическими правилами осмотра места происшествия при расследовании преступлений исследуемой категории являются: неотложность его проведения, всесторонность и полнота; участие специалистов; поиск и закрепление негативных обстоятельств; подробная фиксация полученной информации путем протоколирования, фотосъемки и видеозаписи; обзор не только непосредственного места обнаружения трупа, но и прилегающей к нему территории.

Установлено, что в производствах про убийства пожилых людей и одиноких лиц, связанных с завладением их имуществом, как правило, допросу подлежит две категории подозреваемых: лица, совершившие убийство с внезапно возникшим умыслом на завладение деньгами, золотыми изделиями, орденами, медалями и другими ценными вещами; лица, совершившие убийство пожилых и одиноких лиц с целью завладения недвижимым имуществом. В первом случае следователь не испытывает особых трудностей во время допроса таких лиц, поскольку последние обычно злоупотребляют алкогольными напитками и наркотическими средствами, ведут асоциальный образ жизни и не отличаются определенными умственными способностями. Наибольшей сложностью характеризуется допрос второй категории лиц, среди которых встречаются юристы, риелторы, работники жилищных организаций, работники правоохранительных органов и др., совершивших преступление обдуманно, заранее спланировано и, поэтому к следственному действию в этом случае необходимо тщательно готовиться и планировать. Обычно такой допрос осуществляется в конфликтных ситуациях.

Раскрыты особенности назначения судебно-медицинской экспертизы, комплексной судебно-медицинской и судебно-химической экспертизы, экспертизы биологических объектов, пожарно-технической, портретно-криминалистической, почерковедческой, автороведческой и технико-криминалистической экспертизы документов. Определены возможности криминалистических учетов при расследовании исследуемых преступлений.

Ключевые слова: убийства, престарелые, одинокие лица, криминалистическая характеристика, следственные ситуации, следственные версии, следователи (розыскные) действия, судебная экспертиза.

SUMMARY

Pavluk O. Investigation into the murders of persons of advanced age and single persons connected with the seizure of their property. – *Manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of juridical Sciences, specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensics examination; operatively-search activity. – National Academy of internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical foundations and practical issues of investigating the murders of the elderly and single persons related to the seizure of their property. The paper describes the main structural elements of the method of murder and the most typical ways of committing them. A forensic classification of actions and techniques for concealing murders is proposed. The range of objects of criminal investigation on which traces of murders, the maintenance of a situation, a place and time of commission of crimes are revealed is opened. Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of the murders of the elderly and single persons related to the seizure of their property have been identified, and their forensic classification into favorable and unfavorable has been proposed. The author considers the recommendations for the nomination and verification of versions due to investigative situations. The legal and organizational bases of interaction of investigator and operative divisions are considered. The peculiarities of the purpose of forensic medical examination, examination of biological objects, fire-technical, portrait-forensic, handwriting, author's and technical-forensic examination of documents are revealed.

Key words: murders, elderly people, single people, forensic characteristics, investigative situations, investigative versions, investigative (investigative) actions, forensic examination.

Підписано до друку 30.03.2021 р. Зам. № 182.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Друк – цифровий.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 0,9.
Друк ЦП «КОМПРИНТ». Свідоцтво ДК №4131 від 04.08.2011 р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
095-941-84-99, 067-209-54-30
email: komprint@ukr.net